

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Slovenski biografski leksikon. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem: Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. 2. zvezek. V Ljubljani 1926.

Ko je pred dema letoma izšel prvi zvezek, smo izvedeli iz oglasa, ki ga je spremljal (prim. Ljubljanski Zvon, 1925, 756), in iz Kidričevega poročila v «Jutru», 1925, št. 98, po katerih načelih se sestavlja, oziroma naj bi se sestavljal naš leksikon. Poročevalci o prvem zvezku so se omejili na to, da so podali zgodovino leksikona (Kidrič), splošna načela o ureditvi (isti), poudarili njegov pomen (Albrecht, LZ., 1925, 757; Koblar, DS., 1925, 220), njegovo potrebo kljub istočasno izhajajoči Narodni enciklopediji (Kidrič, Koblar, Budal, LZ., 1925, 757) in navedli nekaj kritičnih drobnosti (Albrecht, Budal, Koblar), izjavili pa, da treba za pravilno oceno počakati še nadaljnjih zvezkov (Albrecht). Zdi se mi, da je z drugim zvezkom podanega dovolj gradiva za nekaj kritičnih opomb, ki utegnejo koristiti sproti se porajajočemu delu.

Delo je preračunano in zaradi subskripcij tudi omejeno na šest zvezkov po 160 strani. Pri drugem zvezku pa je videti, da je prvotni načrt glede obsega najbrže že prekoračen. Upam, da se založnica ne bo branila razširiti delo za kako polo in da ne bo uredništvo prisiljeno krajšati pri zadnjih črkah; druge ali podobne izdaje Slovenci ne bomo tako kmalu doživeli.

Uredništvo je razglasilo, da ni leksikon «samo popolna zbirka življenjepisov, marveč obsega v njih vso zgodovino slovenske književnosti, umetnosti, glasbe, politike, vseh panog znanosti, šolstva, industrije, trgovstva in ostalih delov narodnega gospodarstva»; z drugimi besedami, članki naj bodo v skladu z razvojno linijo te ali one stroke, pisec naj zajema iz polnega, naj ne opušča naslikati ozadja, časovnega obiležja, da nam oseba plastično zaživi.

Brez pridržka se lahko naglasi, da dela leksikon čast slovenski konceptiji in da se lahko meri s podobnimi deli v tujih jezikih (Wurzbach, Allgemeine Deutsche Biographie). Vsi pisci pa zgornjih hvalevrednih širokih vidikov niso izrabili, oziroma jih niso znali izrabiti. Zato je umevno, če so članki tako po obdelavi kakor po obliki (dolžini) nesorazmerni.

Zgoraj očitanim zahtevam ustrezajo najbolj članki, obravnavajoči starejšo literarno in kulturno zgodovino (Kidrič). Pri obdelavi osebe nam avtor razvije tudi ostala vprašanja, ki so z njo v zvezi; pri Bohoriču in Frischlinu n. pr. bo zgodovinar našel bogato gradivo o šolstvu, pri Herbersteinu o janzenizmu. Zato je razumljivo, če so nekateri njegovi članki dokaj dolgi. Posebno pri Herbersteinu bi kdo utegnil misliti, da bi se to ali ono dalo krajšati; vendar pa si obdelavo te važne osebnosti, za katero se zanima tudi inozemstvo, ne morem predstavljati v skrčeni obliki zaradi važnih novih izsledkov in zaradi korektur doslej kurzirajočih naziranj o janzenizmu. Tudi o Čopu je razvil Kidrič tako popolno sliko, da ne bo tako kmalu kdo kaj več napisal o njem. Sistematično delo mu je celo rodilo ljudi, to se pravi, nekatere osebe so tako rekoč nanovo prišle v evidenco (Apostel, Erberg). Kidrič ima tudi po obsegu prvo mesto v leksikonu: izpolnil je dobro tretjino obeh zvezkov.

Pri novejši literaturi sledi Grafenauer, kar se načina obdelave tiče, svojim znanim literarnim zgodovinom. Če je skromnejši kot Kidrič, izvira to deloma odtod, da ima novejši literarni zgodovinar manj gradiva na razpolago (časovna

bližina), ker sodbe še niso ustaljene in ker je koncepcija njegovega dela drugačna: gre mu predvsem za osebnost, okrožje in doba ga zanimata v manjši meri. Njegovi podatki so pa točni in zanesljivi. — Pri živečih literatih pa uredništvo ni postopalo pravično. Dočim najdeš n. pr. pod člankom o Igo Grudnu, Funtku, Ganglu i. dr. podpis tistega, ki je članek sestavil, zaslediš pri Zofki Kvedrovi zvezdico (kar naj pomeni, da sloni članek na osebnih podatkih), pa tudi sila revno vsebino, brez najmanjše karakterizacije pisateljice. Pri še živečih osebah je edino pravilno, da podpiše članek tisti, ki ga je formuliral, a na kak način označi, če so mu bili na razpolago tudi avtobiografski podatki. Gotovo je namreč, da niti en članek ni objavljen v taki obliki, kakor ga prinaša avtobiografija. Na ta način bi odpadle vse nedoslednosti in neokusnosti, ki jih je grajal za prvi zvezek že Albrecht (LZ, 1925, 758), a se nadaljujejo tudi v drugem zvezku.

Prekmurske pisatelje je obdelal Šlebinger; prav tako tudi tiskarje, knjigarje in knjigoveze. Prav umestno je bilo, da so tudi ti našli mesto v leksikonu, ker vemo vsi ceniti njihov pomen za razvoj slovenske kulture, posebno v starejši dobi. Blagodejno vpliva zavest, da je Šlebingerju ves razvoj te panoge prezenten in da se ni omejil samo na tiskane vire, ki jih za to stroko ni mnogo, ampak da je uporabljal vse dostopno arhivalno gradivo.

Z latinisti, redovniki-učitelji, filozofi, humanisti i. pod., večinoma torej z manj znanimi imeni, je imel mnogo nehvaležnega posla Glonar ter jih je orisal točno, a biografski skopo, pač zaradi tega, ker so tudi viri pičli in ker se je moral naslanjati včasih samo na rokopisne drobce.

Nabožne pisatelje, v kolikor jih ni obdelal Kidrič, sta si razdelila Lukman in Lesar. Obdelava poslednjega je površna, kar hočem pokazati pri škofih. Ni dvoma, da spadajo v leksikon vsi ljubljanski škofje in vsaj nekateri goriški, tržaški in lavantinski.

V glavnem se je uredništvo tega držalo. Manjkata pa doslej dva ljubljanska škofa, Buchheim, 1641—1664, in Attems, 1741—1757; tudi prvi nadškof goriški grof Karl Mihael Attems, 1751—1774, omenjen na str. 235., spada prav tako v leksikon kakor njegov naslednik Rudolf Jožef Edling, ki ga je uredništvo sprejelo. Brigida, Glušiča, Gruberja, Herbersteina in Bonoma je obdelal Kidrič. Ni mu šlo samo za gole življenjepisne podatke, marveč je čisto pravilno skušal dognati tudi njihovo cerkveno-administrativno iniciativo, posebno pa stališče do nabožne (v starejši dobi edine slovenske) in posvetne literature, torej njihovo kulturno delovanje.

Pri Lesarjevem Herbersteinu (Sigismundu Krištofu) bi si želel predvsem več biografskih podatkov. Tako manjkajo pridevki (kanonik regensburški, Valvasor, VIII, 3; baron v Neubergeru in Gutenhaagu, gospod na Lankovicu, dedni komornik in dedni stolnik na Koroškem, Vrhovnik, Novo mesto, 229 do 230), letnice (1666—1679 prošt v Ljubljani, 1679—1683 prošt novomeški, Vrhovnik, tam), da je postal 1680 arhidiakon za Dolenjsko (tam), bil 1674 kranjski deželni odposlanec (IMK., 1900, 199); dalje manjka glede cerkveno-administrativnih zadev: omenitev o pomnožitvi škofijskih posestev s prispevkom iz svojega (Kumar, Geschichte der Burg und der Familie Herberstein, Wien, 1817, III, 79), da je posvetil 28. marca 1700 cerkev Marijinega oznanjenja pri avguštincih (MHK., 1852, 34), da se je 1700 dozidala nova šentpeterska cerkev (tam), da je dal 1695 popraviti škofijski dvorec (IMK., 1901, 81). Uvaževati bi bilo treba njegov spor s frančiškani glede porcijunkulskega odpustka (Čebulj, Janzenizem 17, 48) in raziskati, v koliko je osnovana trditev, da si je pridobil mnogo zaslug glede vzpostavitve cerkvene discipline (MHVK., 1852, 34). Naj-

važnejše pa, kar pogrešam, je škofovo stališče do cerkvenega pismenstva. Leta 1687. je na njegovo «povelje» (iussu et autoritate) izšel «Proprium sanctorum cathedralis ecclesiae et dioecesis Labacensis»; pred kratkim je bil objavljen v Času, XVIII, 40, njegov slovenski pastirski list iz leta 1684., za njegovega vladikovanja je tiskal Kastelic tri svoja dela (Zyl in Zapopadik 1684., Navuk 1688.), Svetokriški štiri zvezke svojih pridig (1691., 1695., 1698., 1700). — Mislím, da je to dovolj gradiva. Površnost pa izvira iz nepoznanja literature. Naj navedem tu nekaj splošnega o citiranju. Morda bi se pri vseh osebah lahko navajala vsa literatura, razen pri najvažnejših, o katerih se je že mnogo pisalo (Prešeren i. pod.). V leksikonu pa se prakticira tako, da navajajo literaturo, na kateri sloni članek. Če je avtor vesten, bo to itak zadostovalo, kajti navajati mora v krouološkem redu samo tisto literaturo, ki prinaša kak plus. Instruktivno je v tem oziru pregledno in točno citiranje pri Kidriču. Pod Lesarjevim člankom pa lahko odpade citiranje Wurzbacha, Dimitza, Benkoviča in Grudna, ket ne prinašajo nič novega; dodati pa bi bilo treba (in uporabiti seveda) sledeče: Kumar, Geschichte der Burg und der Familie Herberstein, Wien, 1817, III, 79; A. J., MHV., 1852, 34; Vrhovnik, Novo mesto, 229—230; Koblar, IMK, 1900, 199; Steska, IMK, 1901, 81; Čebulj, Janzenizem, 17, 48; Vrhovnik, Čas, XVIII, 40, in event. glede portreta Steska, ZUZ., VI, 36.

Šolnike je prevzel Šlebinger, nekatere Ozvald. Oblikujejoče umetnike so si razdelili Cankar, Mesesnel, Stele in Steska. Naša oblikujoča umetnost v preteklosti je pač prerevna, da bi se bili omenjeni pisci mogli razmahniti (razen pri redkih imenih) tako, kot je bilo to možno n. pr. pri pisateljih. Pod članki o glasbenikih je skoro izključno šifra Premrlova. Zgodovina (Mal) se mi zdi sorazmerno šibko obdelana. Tu se je skoro preveč štedilo s prostorom. Nerad pogrešam članke o reprezentantih nekaterih odličnih rodov, ki so se uveljavljali na Slovenskem. Največ takih genealogij je izpod Kidričevega peresa (Čopi, Edlingi, Erbergi, Fašanki, Frankopani, Galli baroni Gallenstein, Gallenbergi, Gollmayerji, Gusiči, Hasiberi in Herbersteini). Kidrič je šel pri teh člankih, ki so v našem leksikonu upravičeni, preko tega, kar prinaša Wurzbach; ne morem pa tega trditi o Auerspergih-Turjačanih, ki jim je posvetil Mal, črpajoč v glavnem samo iz Wurzbacha in iz Allgemeine Deutsche Biographie, samo dobrega pol stolpiča (Kidričeva rodbina Gall baroni Gallenstein je za šest stolpičev obširneje obdelana!). Končno naj omenim, da manjkajo v leksikonu n. pr. Hallerji von Hallerstein (omenjeni pa so na str. 290), Gallenfelsi in grofje Blagaji.

Politike in časnikarje sta obravnavala v prvem zvezku Lončar in Pirjevec, v drugem zvezku jih obravnava samo Pirjevec. Lončarjevim člankom se pozna, da niso ad hoc sestavljeni, marveč da črpa avtor iz bogate svoje zakladnice. Tudi Pirjevec se je z drugim zvezkom že popolnoma vživel v svojo včasih nehvaležno nalogo. Dobro in izčrpno so obdelani pravniki (Polec). Zastopani so tudi zdravniki in fiziki (Pintar), ne manjkajo niti čebelarji (Okoren), niti naši Amerikanci (Mulaček). Pravilno je, da je iz obmejnega slovenstva vse sprejeto v leksikon, pogrešam pa tržaškega še živečega glasbenika Grbca. Kazalo pa bi poiskati in rešiti pozabljenja ustanovitelje dijaških štipendij, ki jih doslej ni v leksikonu; (kranjski shematizem iz leta 1806. n. pr. hrani na str. 70. sl. celo vrsto imen takih dobrotnikov, ki so namenili denarno pomoč našim dijakom).

Ni dvoma, da spadajo od tujcev v leksikon «one osebnosti, ki so s svojim delom med Slovenci pridobile trajen pomen za objašnjenje slovenske sedanjosti ali prošlosti» (Kidrič, Jutro, 1925, št. 98). Tako so čisto pravilno prišli v

leksikon Elze, Auersperg (Grün), Ahn, Frischlin, Baudouin de Courtenay i. dr. Manjkajo Gratzy (njegova dela se v leksikonu večkrat citirajo!), od družine Egkh vsaj Jožef (prim. Levec, MMK, IX, 129; Trubers Briefe, passim) in Pavel (Levec, tam, 175 in 176), dalje Hauer und Höndler, «naša rojaka», pisca igre «Der verirrte Soldat», ki se je igrala v Ljubljani v 17. stoletju (Trstenjak, Slovensko gledališče, 21), če je to Trstenjakovo poročilo zanesljivo. Odveč je Hevenesi, čeprav se je kako njegovo delo ponatisnilo v Ljubljani in čeprav so ga prevajali v slovenščino; z isto pravico bi namreč zahtevali svoj kotiček v našem leksikonu marsikateri nemški, francoski in drugi avtorji. Tudi pri Gumpowiczu se je porabilo za dobo do prihoda v Gradec preveč prostora; kar se pripoveduje o njem v prvih dveh stolpičih, za nas ni važno.

Razen oseb, ki sem o njih že poudaril, da manjkajo, bi se morali v dodatku obdelati n. pr. še Cerar (frančiškan, član revizijske komisije za presojo Japljevega sv. pisma, imenovan v leksikonu na str. 311.; prim. Gruden, Carn., 1916, 100), Endlicher (znanec Prešernov in rodoljub; prim. I. V., KCM., 1907, 31), Grečnik (Gretschnigg, Novice, 1863, 168). — Dodati bi bilo treba še sledečo literaturo: pri Auerspergu Antonu — Apih, LMS, 1890, 137, 166, 173, 178; pri Bohoriču — Argo, 1895, 139; pri drju. Costi — Prijatelj, RDHV I, 32; pri Elzeju — Vidic, AslPh XXII, 636; pri Gollmayerju Antonu — Polec, Kraljestvo Ilirija I, 142, 168; pri Hermetru — Kotnik-Ortner, ČZN., 1912, 142.

Leksikon je resno delo, pomeni velik napredek slovenskega znanstva in je temelj za sintetične orise najrazličnejših panog našega kulturnega udejstvovanja, ki jih doslej po večini pogrešamo. Slovenska akademija brez statutov in formalitet je po privatni iniciativi že pokazala svoje prvo delo; zopet nov dokaz, da smo zreli tudi za Akademijo s statuti in organizacijo. Njena naloga bo, da nam preskrbi še druga važna leksikalna dela: slovar knjižnega jezika ter zgodovinski in dialektološki slovar; tudi slovenska realna enciklopedija kljub Narodni enciklopediji ne bo odveč. M i r k o R u p e l.

Knjige «Goriške matice». — Osem let je že, kar vrši «Goriška matica» med Slovenci ob Soči in Adriji svojo kulturno misijo, vendar je historija njenega postanka in razvoja tostran neznana. Z okupacijo in aneksijo prejšnje Primorske so bili tamošnji Slovenci odrezani od tostranskih kulturnih središč in dalekovidni dr. Anton Gregorčič je sprevidel, da pojde Primorska isto pot kot Beneška Slovenija, ki je bila od 1866. zemlja asimilacijskih eksperimentov: uradi italijanski, šole italijanske in slovenska knjiga je mogla vanjo le — tihotapsko. Da bi nudil svojemu ljudstvu oporo in mu nadomestil vsaj deloma šolo in vse, kar je vedel, da mu novi gospodarji odvzamejo, je postavil svojo «Narodno tiskarno» v službo narodne prosvete. Leta 1919. je izšel v redakciji dr. Andreja Pavlice «Historični koledar za l. 1920. s slikami vsled vojne porušene dežele», a naslednje leto že ni bil več sam. Pridružila se mu je «Zabavna knjižica» in tretje leto so šle že tri knjige v goriški svet pod firmo «Goriške matice» v — 25.000 izvodih. Ker je bila «Goriška matica» le firma, za katero je stala samo Narodna tiskarna, to se pravi dr. Gregorčič in ožji krog akcionarjev, se je vzbudila želja, da bi «Matica» postala res književna družba s posebnim odborom po vzgledu Mohorjeve. Dr. Gregorčič ni maral svoje institucije prepustiti drugim, ki so bili v večini, in tako se je zgodilo, da so Goričani pred tremi leti osnovali književno bratovščino «Goriške Mohorjeve družbe» in «Matica» se je morala po Gregorčičevi smrti (1925.) preosnovati, ker sicer bi ob Mohorjevi ne mogla delj živeti: postala je književna zadruga, ki uspešno vrši svojo nalogo in prav nič ne zaostaja za enakimi družbami tam in tu. Njen letošnji književni dar obsega šestero del: